

Антоненко Валентина Миколаївна,
канд. екон. наук, доцент, Донецький національний технічний університет,

ПРОГРЕСІЯ ТА РЕГРЕСІЯ В ОПОДАТКУВАННІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ В КОНТЕКСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Оподаткування є найактуальнішою темою економічного сьогодення, і прийняття Податкового кодексу, на жаль, не вирішує усі серйозні проблеми, які були накопичені за весь період існування нашої країни. Більш того, Податковий кодекс сприяв деякому загостренню протистояння між платниками податків і державою, ускладнив податкове адміністрування, призвів до виникнення нових проблем, хоча і вирішив при цьому деякі існуючі раніше.

Податкова теорія, яка повинна бути основою реформування податкової системи, базується на двох основних функціях податків – фіскальній та регулюючій. В Україні протягом довготривалого часу переважну роль відігравала саме фіскальна спрямованість податків при нехтуванні інтересами платників, але мету фіскальної наповнюваності державного бюджету не можна протиставляти податковому регулюванню. З цього приводу актуальним є аналіз прогресивного та регресивного оподаткування, дослідження їх сутності, умов та наслідків застосування.

Як відомо, прогресія в оподаткуванні передбачає зростання податкових ставок при збільшенні розміру об'єкта оподаткування, а регресія, навпаки, – зменшення ставок при тій же умові.

Згідно з податковою теорією, прогресивне оподаткування необхідно застосовувати при оподаткуванні доходів фізичних осіб, і тому є, принаймні, дві вагомі причини:

– по-перше, фізичні особи (поки не беремо до уваги фізичних осіб – підприємців), працюючи за наймом і отримуючи доходи від роботодавців, витрачають їх на споживання, тобто для придбання товарів, робіт чи послуг, і тому на ринку вони є суб'єктами попиту, а збільшення попиту при недостатньому оподаткуванні значних доходів фізичних осіб може привести до небажаного росту цін. Звісно, що така ситуація нашій державі не загрожує, бо в Україні працюючі за наймом не отримують величезних доходів, а тому такий рух подій можливий десь в іншій країні;

– по-друге, громадяни з більшими, ніж у інших, доходами, мають менший податковий тягар непрямих податків, тому що вони не увесь свій дохід витрачають на споживання (а, як відомо, непрямі податки, є податками на споживання, і держава стягує їх з населення шляхом перекидання від платників), і тому мають фінансові можливості заощаджувати кошти або займатися підприємницькою діяльністю, інвестуючи частку свого доходу у власний бізнес. При чому чим більший дохід отримує така особа, тим менша частка з цього доходу (саме частка доходу, а не абсолютна сума грошових коштів) може витратитися на споживання, а це означає, що непрямі податки мають регресивний характер навіть при пропорційній відсотковій ставці, і тиснуть своїм тягарем, перш за все, на малозабезпечені верстви населення. А це, до речі, є дуже актуальним для України, навіть після вступу в дію Податкового кодексу.

Отже, оцінюючи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, необхідно наголосити на наступному: введення у Податковому кодексі прогресивного оподаткування цих доходів принципово можна визнати позитивним кроком, але прогресія ще не є досконалою: не можна взагалі оподатковувати дохід, менший ніж прожитковий мінімум (це суперечить відтворювальній функції податків); сама прогресія є занадто повільна, що не компенсує регресивне зменшення дії непрямих податків на доходи

забезпечених громадян, а, значить, порушується один з основних принципів оподаткування – його справедливість.

Є також принципові (в деякому розумінні дискусійні) пропозиції щодо реформування оподаткування юридичних осіб, які можуть бути обґрунтовані наступним.

Серед усієї системи податків з юридичних осіб регулюючу функцію в більшій мірі виконує (чи повинен виконувати) податок на прибуток. Дійсно, цей податок призначений розподіляти прибуток між державою і його платником, а чистий прибуток, що є фінансовою метою власників підприємства, відчуває суттєвий вплив прибуткового оподаткування, що може або стимулювати, або гальмувати ділову активність підприємств – платників податку. В Україні щодо оподаткування прибутку традиційно діяла пропорційна ставка (30%, 25%, 23% і т.д.), яка була нейтральною до розміру оподаткованого прибутку. Пропорційна ставка має свої переваги, наприклад, його можна вважати справедливим, а в адмініструванні податок за такою ставкою легше розраховується, ніж за прогресивною чи регресивною.

Але в оподаткуванні прибутку є різні підходи, і, перш за все, на вибір варіанту оподаткування прибутку впливатиме податкова політика держави і її бажання чи небажання стимулювати ті або інші дії платників податку. Так, прогресія в оподаткуванні прибутку застосовується в деяких країнах Європи з метою стримування зайвої інтеграції чи злиття підприємств і запобігання монополізації економіки, а також для підтримки малого бізнесу.

В Україні найважливішою проблемою хронічно залишається боротьба з тіньовим сектором, у тому числі ухилення від податку на прибуток. Тому було б цікавим розглянути перспективи запровадження регресивного оподаткування прибутку підприємств, яке надавало б можливість платникам застосовувати меншу відсоткову ставку за умови збільшення у часі розміру задекларованого прибутку. При адекватній

обґрунтованій регресії це був би вагомий економічний стимул для платників виводити прибутки з “тіні”, але, щоб це ефективно діяло на практиці, необхідно застосувати математичну залежність регресивної податкової ставки від темпу росту оподаткованого прибутку, тоді втрати бюджету від зменшення ставки компенсуватимуться збільшенням податкових надходжень від росту задекларованих прибутків, а в цілому податкові надходження до бюджету залежатимуть ще від еластичності між оподатковуваним прибутком і податковою ставкою. Звісно, що спрогнозувати таку еластичність дуже складно, тому для запобігання не передбачуваних коливань у податкових надходженнях було б доцільним, хоча б на першому етапі переходу до регресивного оподаткування прибутку, вводити повільну, а не стрімку, регресію. Такий підхід до податку на прибуток здається актуальним для нашої країни, враховуючи її сучасні проблеми і перспективи. Регресивне оподаткування є, між іншим, своєрідним економічним захистом від криз та їх негативних наслідків і мало б полегшити податковий тягар для підприємств у кризові періоди.

Враховуючи вищевикладене, можна стверджувати, що діюча податкова система в Україні не є завершеною, а пошук шляхів до її удосконалення ще триває. Тому Податковий кодекс не є панацеєю від податкових негараздів, хоча без нього, звісно, було ще гірше. Як би там не було, а податкове законодавство, безумовно, повинно враховувати основні базові положення податкової науки, невеличка частка яких була розглянута у цій статті.